

Anmeldelser.

**Rom og Danmark gennem Tiderne. Under Redaktion af
Louis Bobé. Bd. 1 og 2. (1935 og 1937).**

Da for nogle Aar siden Det kgl. Bibliothek modtog en Opfordring fra Prof. Salassi Paluzzi i Rom, Direktøren for Istituto di Studi Romani, til at medvirke ved Dannelsen af en *Schedario Centrale di Bibliografia Romana* med en Fortegnelse over hvilke Bøger det besidder »di interesse romano«, viste det sig ikke helt let at faa klart bestemt, hvad der forstodes ved Værker *di interesse romano* til Forskel fra *interesse italiano* f. Ex. . . . Der er et klassisk Rom, meget omfattende, et paveligt Rom med sin Stat, et italiensk Rom under fortsat Udvikling. Paa lignende Maade kan det synes betænkeligt og vilkaarligt, ligesom det er vanskeligt, i det store Værk om Rom og Danmark gennem Tiderne — hvis vægtige Kvartbind 1 og 2 udkom 1935 og 1937 under Dr. Louis Bobés Redaktion, et tredje Bind ventes — at udskære af den italienske Helhed det romerske Stof hos danske Forfattere, Kunstnere og andre Rejsende. Flere gik endog udenom Rom, men paavirkedes dog af Italien, som Schack-Staffeldt og Baggesen, andre fik flere Impulser udenfor Rom som Johannes Jørgensen i Umbrien og det franciskanske Italien (og Helge Rodes »Italien« naaer slet ikke til Rom). Det viser sig da ogsaa svært i Værket at fastholde Grænsen: en Forfatter maa indrømme, at C. F. Hansen væsentlig er paavirket af Palladios Landsteder ved Venedig og Vicenza (I, 214—15), en anden, at Hans Nielsens og Melchior Borchgrevinks Madrigalbøger fra 1605—08 udelukkende eller i særlig Grad hviler paa venetianske Studier (udførlig omtalt II, 158), ligesom de udmærkede italienske Musikere i dansk Tjeneste Sarti og Scalabrini uheldigvis var fra Faenza og Lucca (ib. 160); og Selskabet paa Montenero, der omtales ib. 190 og oftere, intet har med Rom at gøre, da det var i Livorno, Schubart havde sit gæstfri Landsted¹.

¹ En saadan Sondring er heller ikke foretaget i nyere Arbejder som W. Waetzold: *Das klassische Land. Wandlungen des Italienssucht* (Leipzig 1927) eller Ilse Kupka: *Italienreisen i. d. französ. Literatur des 19. Jahrh.* (Breslau 1936) eller R. Marshall: *Italy in English literature, 1755—1815* (New York 1935). Udsnit er givet i Monografier som O. Walzel: *Florenz in deutscher Dichtung* og Thea v. Seuffert: *Venedig im Erlebnis deutscher Dichter* (begge Köln 1937).

Naar det alligevel maa kaldes forsvarligt at tage Forholdet op mellem Danmark og netop Rom *κατ' ἐξοχήν*, skyldes det naturligvis Roms fremragende Stilling og gamle Verdensry i Forbindelse med dens Resumeren af væsentlige Sider af europæisk og italiensk Kulturliv, der gjorde den til et Centrum i flere Henseender, ogsaa — mere end andre Stæder — for de Tilrejsende. Rom var en rig Jordbund for skabende Kræfter med enestaaende Evne til, som en Medarbejder siger, at give Tingene deres klassiske og endelige Form og Kraft til at staa uflytteligt paa den (II, 161). Rom var en Verden for sig selv, med det goetheske Ord; snarere en Verden i sig selv.

En misundelsesværdig Opgave er det da, som her er tilfaldet vor Generation af Romafarere: at skildre deres Forgængeres og deres eget Liv i Rom og den Betydning, det har haft for dem og deres Land, — en Side af hin Roms dæmoniske Indflydelse over Menneskeheden, som Seneca taler om med et Ord, der anføres I, 5. Det skulde ikke være vanskeligt at finde Medarbejdere med den rette Kærlighed til Emnet og en humanistisk Indstilling, der mere lægger Vægt paa det almenkulturelle og menneskeligt værdifulde end paa det faglige. Og Dr. Bobé har ogsaa forstaaet at supplere sin egen Kyndighed med en dygtig og anset Kreds af Medarbejdere. For den, der selv har haft Tanker om at behandle et Emne som Nordboernes Længsler mod Syd og i Særdeleshed deres Farter til Middelhavslændene og Impulser derfra, er det interessant at se den Række Bearbejdelser af Stoffet, her bydes omkring et enkelt sydligt Centrum.

Man kunde jo i Almindelighed spørge: hvad var det, som drog dem mod Syden? hvad søgte de dernede, nu i Rom i Særdeleshed? Og hvad fandt de saa? hvorledes virkede det ind paa dem? Formaalene var vel saa forskellige, som Menneskene er, selv om vi ser bort fra dem, der kom i Viking- eller Pilgrimsærinde, eller fra Turister, som blot søger Sol og Afvexling. Men fælles var dog mer eller mindre (og mer eller mindre bevidst) Trangen mod Syd efter gammel Kultur, saaledes som ikke blot efterladte Mindesmærker og Kunst bærer Præg af, men selve det levende Folk; — det der beskæmmede Brandes som Barbar og indtog Hauch ved sin Finhed og ædle Dannelse selv hos de jævne¹, om han

¹ Allerede Staffeldts Opfattelse i Digtet »Apologi»: »Lig Orangerne gro de finere, ædlere Kjendsler Hist af sig, mens her Drivhusvæxter de er.« Med samme Udtryk siger senere Levertin i »Folket i Nifelhem» om Nordboerne: »Sinnets fröjd är en drivhusväxt, Vissnar som blomma i kruka.« — Maaske var det værd at sammenholde hans Indledning til »Salomon och Morolf» (Fjärran och nära sällsamt förenar Sagan med systerligt spinnande hand . . .) med Rückerts Hochzeitsgedicht aus Rom 1817 (i Italienische

end, dybere gaaende, finder noget Utilstrækkeligt i dets naive og ukunstlede Natur, som ikke naaer til Dybden af vor Sjæl (Minder fra min første Udenlandsrejse (1871) S. 100—101). Nogle drog ud alene for at lære — vi hører det her (II, 168) om Henrik Rung, — og alle lærte vel, ved Studium og Omgang eller blot ved den Lediggang, der her virker belærende og uddannende. Til Italien, »ligesom til Apollonis Sæde«, siger allerede Holberg, rejser alle, som vil oplæres udi Studeringer, Kunster og Krigs-Sager. De fleste folte som H. N. Clausen i Rom alle Livsaander i sig »i en friere og svingfuldere Bevægelse« end nogensinde (II, 232). Mange bekender Fremskridt i kunstnerisk Evne og Kultur, alle faar Sans for et større Format; de, der ikke vidste det, lærer, hvad Form er: Paludan-Müller raadede Kierkegaard til at rejse dertil af samme Grund, Ibsen skriver til Brandes (allerede ¹⁵/₇ 1869): »Sydboen har en anden Æstetik end vi; han vil det formelt skjønne; for os kan selv det formelt uskjønne være skjønt i Kraft af den iboende Sandhed.« Ogsaa af Folkets Natur lærer de, — de vaagne Ansigter, Vedel stadig taler om; den ubundne, hellige Glæde, en hel Befolkning hengiver sig til ved Maskeballet paa Piazza Navona optøer deres protestantiske Nøgternhed: saaledes gik det Janus la Cour, skønt han længtes efter Vinterkolighed.

Nogle saa — som Hauch — i Rom Historien aabenbare sig som en frygtelig Skæbnemagt (II, 59) — og han skrev sine Skæbnedramer; andre lærte tværtimod at besinde sig paa sig selv og skrive sig fra forskellig Weltschmerz eller andre Klimat- og Overgangssygdomme, som Oehlenschläger gjorde med »Correggio«, Ingemann med »Tassos Befrielse« midt under intens Livsnydelse, Andersen med »Improvisatoren«. Der var dem, der just ved Mod-sætningen fik Greb paa nordiske Emner og Form paa hjemlige Materier dernede, ligesom Goethe ikke blot digtede paa sin Nausikaa i Palermo, men formede Fausts Hexescener i Villa Borghese: Abildgaard malede nordiske Billeder med Eddamotiver (Odhumle) i Rom, Jonas Lie arbejdede med Lodsens og Torden-skjold, Ibsen skrev paa »Gengangere« eller »Et Dukkehjem« over Amalfis blaa Havflade midt under Betragtninger om Menneskeheden Fremtidsmoral og Middelhavslandenes særlige Muligheder fremfor Nordlandenes moralske Fordærv. — Hos mange gik Længslerne stadig hjem igen, som naar Ingemann udbryder:

Gedichte: Römische Sonnen, italische Lüfte): samme Rhythme, samme sydlandskebrændende Flugt, lignende forbindede Tanke: Mod-sætning og dog Enhed af Syd og Nord (Ich in die Kränze, die deutschen, will flechten Hier von italischen Blumengeschlechtern Brennendste Farben und dunkelstes Grün); — men aandfuldere modstillet hos Levertin.

»Efter Rom jeg higer og længes dog hjem, Vil Sjælen da baade tilbage og frem?« (Reise-Lyre, 1819, II, 57, i Spoleto). 17 Aar senere er han blevet den verdenserfarne ældre Herre og kan belære den ungdommeligt higende H. C. Andersen om, at Længslerne tilfredsstilles lige saa lidt i Syden som i Norden, med Werners Ord: »Wo bist du, mein geliebtes Land, Gehofft, geahnt, doch nie gekannt?« (Breve til H. C. Andersen (1877) S. 277). Det var dog ikke blot Ingemann eller la Cour eller Snoilsky, der en Juleaften i Rom kunde længes efter Sneen og »Sveas norrskensnatt«, — det viser Bergsoes Digt »Nissen paa Vandring« (Ital. Billedbog (1881) S. 1) til Lundbyes Tegninger: under Pinien, i Hede og dumme Ruiner længes han — vel borte fra Nordens Slud og Taage — atter hjem efter Julekvæld i Præstegaarden, Midsommernat ved Kæmpehøjen, bort fra Roms Gavtyve og Betlere: »Frem med Bylterne! Op paa Stylerne! . . . Nu vil jeg hjem, det bedste, jeg kan!« Og dette var altsaa Stemningen hos mange af den Tids Romafarere¹, — Italia-Protestanterne, som man træffende har døbt dem: Oehlenschläger, der dreves hjem af Heden og den truende Druknedød i Tivoli og de underlige Aftenlufte; Chr. Winther, som i anden Omgang hurtig fik nok af Rom og Feberangst og derfor digtede rigtig daarlige Vers ved Tanken om Kirkegaarden: »Til Pyramiden hist Jeg komme kan i Fart. Men ellers alting er Interessant og rart« (!) (»I Rom 1854«, i Brogede Blade). Saaledes faldt ogsaa Constantin Hansens sidste Besøg i Rom saare skuffende ud. Til »Protestanternes« Gruppe hørte ogsaa Fru Heiberg, der befandt sig ilde i »det skidne, ækle, stinkende Italien«, og Fru Hauch, som skriver til Brandes ^{20/1} 1871 om sin mindre hede Længsel [end hendes Mands]: »de pinte, mishandlede Dyr og den trædske Sirene staa som skrækkende Dæmoner for min Fantasi«. Og det var ved denne Tid, Kristian Arentzen sagde til sine Elever i Metropolitanskolens højere Klasser: »I skal slet ikke tro, der er saa smukt i Syden; disse Oliventræer er bare som Piletræer med Støv paa.« Realismens bitre Skumler og »borgernyttige« Filister er ellers Pontoppidan, hvis Jørgen Hallager ikke har noget ud af det hele i Rom (II, 148); hans Syn er (i »Nattevagt«) ganske i Stil med Winthers »babylonske Sløje« etc., Forfatteren er lige trist og ram, hvadenten vi møder ham i Randers eller i Rom. Ellers lærte disse Folk dernede at omsætte Be-

¹ Ikke sjældent vel fremskyndet af Vinterkulden og den manglende Opvarmning, naar man havde ventet evig Sommer i Rom. Herom averterer allerede i Frankrig Président de Brosses i 1740 af sin smertelige Erfaring (Lettres d'Italie, ed. Colomb, II, 428).

geistringen for det Fremmede i Længsel mod vort eget, siger Niels Hoffmeyer¹.

Andre kunde som Thorvaldsen og Böttcher daarlig rive sig los, — eller de blev der simpelthen, saaledes Zoëga, Malerne Evert Keil, Anton Müller og Kuchler, alle som Katholiker, Carstens, Trippel, Ernst Meyer; i seneste Aar Borge Janssen, hvis Navn bør nævnes som den mest renlivede Roma-Enthusiast, hvis congeniale Humor, Glæde over Rom og Forsøg paa at skildre den og vække den hos andre, hvis oprigtige Begeistring for »det underbara, inför vilket ett människobarn från Norden häpnar och ödmjucar sig« (med et Udtryk af Söderhjelm), tilligemed hans Livs Exempel bør faa os til at bære over med hans Skrøbeligheder. En anden, der ikke fik Lov at ende sine Dage i Rom, men hvis Tanke dvælede der til det sidste, og hvis Haab om Tilbagekomst trods Alder og Svaghed aldrig forlod ham under Træerne i Sygehjemmets Have, var Billedhuggeren Louis Hasselriis. — Og medens nogle endelig finder (med Hoffmeyer), at Kunstnerne har løjet i deres Skildringer, udbryder andre (det er Vedel: Fra Italien S. 36), at »det er da sandt, det er da virkelig sandt«, nemlig hvad Malerne har gengivet og Digterne sunget dernedefra.

Det kan altsaa ikke være mere forskelligt, ja modsat, hvad man har faaet hjem med sig². »Beständig rejser Norden,« siger Helge Rode (Italien S. 174), »dreven af en Uro, som vi kalder Ud vé, men som er Hjemvé [til Syden og Østen . . .], og har hentet

¹ Romerske Dage S. 171; iøvrigt uklart, hvad de egentlig søgte og fandt under deres »frække Kamp«. I Italien, hører vi, er Landskabet en Samling Brug, alt praktisk udnyttet til Penges Fortjeneste, men slet ikke smukt; derimod i Nordsjælland er »hver Plet udnyttet til Glæde for en Sjæl« [er det mon de sjæll. Roemarker f. Ex.?). — I det hele tor man haabe en god Bibliografi medgivet Værkets sidste Del, saa man ikke er henvist ene til Forf.'s tilfældige Kildeangivelser eller Ikke-Kildeangivelser som hidtil. Glemmes bør ikke tre udførlige »Breve fra Rom« i »Fædrelandet« 9.—10. Marts 1883 [af J. Paludan] især om Konkurrencen om Vittorio-Emmanuel-Monumentet og, pessimistisk, om Byens nye Udvidelse til ital. Hovedstad, og Scharlings Universitetstale 1890: Rom og Jerusalem (trykt sidst i hans Reisetudier fra Ægypten og Palæstina, S. 413 ff.).

² Og ogsaa Rom selv er et Modsigelsens Tegn, naar vi sammenligner vore Dages Rom med Aarhundredskiftets, som allerede mange fandt havde tabt sin Karakter i Forhold til Firsernes. Dette syntes Bergsøe havde tabt sig, og Scharling fandt det hverdagsagtigt efter Pius IX's i Treserne (Livsminder (1920) S. 124), men Ussing kunde saa lade ham vide, at dette var intet mod Rom i 1844 (Af mit Levned (1906) S. 48) o. s. v. Og Mussolinis Samtidige kan vidne, at der endnu er et Rom værd at se og med sin egen Karakter.

hjem med sig Vin og Frugter, ædle Stene og skønne Stoffer, Videnskab, Kunst, Religion og Filosofi«. Noget præcisere om alt dette erfarer vi nu i det foreliggende Værk, som her lidt nærmere skal gores Rede for, saavidt dette kan ske uden den Helhed for Oje, der først kan bedømmes, naar 3. Del foreligger. Stoffets Ordning virker lidt overraskende og skrider ikke frem i helt overskuelig Rækkefølge. Naar man i Bd. I tror at være naaet over Zoëga († i Rom 1809) og Kardinal Borgia († 1804), tager i Bd. II Prof. Rubow fat med Holberg (i Rom 1715) og forer os frem til Nutiden (1900) med Johannes Jørgensen; hvorefter vi faar et Afsnit om Musik fra Christian IV's Tid til Carl Nielsen, og endelig tager Dr. Bobé os tilbage igen til Friederike Brun (F. Brun, som han kalder hende, 1802) og Thorvaldsen og slipper os 1848. Men er man indstillet paa nogen aandelig Gymnastik — og vi er jo ialtfald i Litteraturhistorien ikke afvant dermed, — finder man sig endda til Rette, ikke mindst ved Hjælp af Ojvind Andreasens Person- og Stedregistre. Der er øjensynlig indrømmet Medarbejderne stor Frihed, hvorved en betydelig Uensartethed fremkommer (saaledes i Fordelingen af Malere og Billedhuggere »paa Winckelmanns Tid« og »fra Aarhundredets Slutning« i Afsnit VII og VIII). Gentagelser er herved ikke undgaaet (saaledes forekommer de samme Oplysninger om Zoëga og om Cassiano dal Pozzo flere Gange). Uoverensstemmelser heller ikke (f. Ex. i Meddelelserne om Villa Albanis Samlinger I, 239 cf. 326). Helt forbigaaet er — fra gammel Tid — det rejsebeskrivende Hexameterdigt *Iter Romanum* af Anders Lemvig († 1603)¹ fra 1568, der mod Slutningen, hvor Rom omtales, giver Billeder fra Peterskirkens Opførelse (formodentlig under Michelangelos Regime): de høje Mure staar truende og ufuldførte, Arbejdet er afbrudt, Prædikestolen staar skjult bag Dørflojen paa sine Ruller etc. Ligeledes savnes Benyttelse af de kætterske Romererindringer, som Ole Borch saa liberalt giver til bedste i sin Universitetstale ved Reformationensfesten 1667²; her er fuldt af Oplevelser og sete Smaatræk som den oftere fremhævede Iagttagelse, at i det nu saakaldte Quo-vadis-Kapel udenfor Porta Capena ved den appiske Vej Sporet af Naglegabene gaar indad i Stedet for udad i Frelserens foregivne Fodspor paa Stenen, hvor han mødte Peter. —

Efter et Par ifølge Sagens Natur mere cursoriske Kapitler, de egentligst historiske, og interessante hvert for sig, hvori L. Molte-

¹ Egl. *Hodoeporicon Andreae Lymvici Cimbri*, se Nath. Chytræi *Hodoeporica*, Francof. 1575, p. 273 ff. — Ligesaa den »moraliske« Romerskildring i fjerde Del af Philedors »Don Pedro af Granada« (1724).

² *Oratio jubilæa evangelica anno MDCLXVII dicta* p. 34 ff.

sen og Alfred Krarup redegør for *Roms Forbindelse med Danmark indtil 1417* (med Anvendelse af Hoby-Fundet, der nok maa siges at være romersk i videste Forstand) og *Danmark og Pavestolen 1417—1536*, med Fremhævelse af sparsomme karakteristiske Træk, gøres Overgang til de mere kulturhistoriske Afsnit, som bliver Hovedsagen. Interessantere end det evige Tovtrækkeri om Bispseudnævnelser og Afladskræmmeri er det her (for den læge Læser) at blive mindet om den canoniske Rets Indflydelse paa Jydske Lov og den gregorianske Kirkesangs paa Folkevisen: en nærmere Udførelse af Romafarerens Knud den Stores Betagelse af Munkenes Aftensang i Ely (jfr. Danmarks gamle Folkeviser III S. IX—X) kunde man have ventet i det senere musikhistoriske Afsnit. Kongerejserne til Rom suppleres i et følgende Stykke af Louis Bobé, der ogsaa i et andet om Helligknudsaltrets Indstiftelse 1640 i Santa Maria in Traspontina fortsætter Krarups Meddelelser om de danske Rejsendes Tilhold i Santa Maria dell'Anima og Santo Spirito in Sassia i Borgo. »Et Vandrehjem« fik min lille Datter ud af det (i Skolen), at Knud den Store oprettede for Pilgrimme i Rom; modsat her S. 15 læres Pilgrims-herberget nemlig som en Virkelighed (i Ludv. Schmidts Lærebog for Mellemskolen v. West, 15. Oplag 1936, S. 127).

Meget fornøjelig er Henny Glarbos Beretning om *Danskes Kavalers- og Studierejser til Rom i 16.—17. Aarhundrede*. Forf., der som vel ingen anden er bevandret i den Tids faa Rejsebøger og mange Ligprædikener samt Universitetsregistre, har af det ofte magre og conventionelt fortyndede Stof faaet karakteristiske Sider frem. Det er saaledes morsomt at se, hvad disse Kavalerer har lagt Mærke til i Rom (Kunsten var det ikke), naar de vandrede omkring der i Katholicisme *usque ad nauseam*, med Sivert Grubbes Vending; Rostgaard paaviste den saakaldte Bocca della verità's Funktion som Kloakrist. Som Hjælpere i Studier omtales Kardinal Cassiano dal Pozzo, Lucas Holstenius (den barberinske Bibliothekar) og Ath. Kircher. Dog, det var ikke blot Omgangen med lærde Mænd, vore gamle Fagfæller plejede, men ogsaa med »de stumme Magistri«, — og der kunde formodentlig paa Grundlag af Det kongelige Bibliotheks Samlinger opgøres en Del af, hvad Bogkøb de gjorde og hjembragte.

Af de kunsthistoriske Afsnit har Vilh. Wanschers om *Det barokke Roms Architektur* tiltalt Anm. mest, navnlig ved den brede, fyldige Varme, hvormed Barokken opfattes: den samlede Kraft og Enhed af alle Deles Spænding, og gjort fysiognomisk interessant; Idéen om bevæget, størstilet Skønhed, hvori Natur-omgivelsen medvirker. For Danmark fik den især Betydning i

Holmens Kirkes Korgavl (efter Sangallos Façade til Santo Spirito in Sassia), Charlottenborg (efter Capitolpaladset), van Havens Portal til Frelzers Kirke (efter Berninis Endegavl i Kolonnaden om Peterspladsen; men Thurahs Spir efter Borrominis stigende Kuppeltag paa Sant' Ivo della Sapienza; der med Rette sammenlignes med Ibn-Tûlûns Minaret i Cairo, I, 110; NB! Trykfejl¹). Borrominis Sant' Agnese paa Piazza Navona laa bag Eigtveds Projekt til Frederikskirken. Selv i Thorvaldsens Museum finder Forf. Bernini-Paavirkning (og dokumenterer af et Brev meget morsomt Bindebølls Imponerthed — trods al Klassicisme — af Barokken og Michelangelo!), medens dets mørkegule Farve skyldes Erindring om »visse Dele af Parthenon« (!) og romerske Barok-huses Hygge, Forhallen derimod om Madernas² til Peterskirken (Anm. minder den altid om Santa Sophias i Konstantinopel; at Yderdørene der er tilmurede, ændrer ikke Helhedsindtrykket). — Man bør ikke forudsætte for mange faglige Enkeltheder bekendte for Læsere af et Værk som dette: vi opponerer mod S. 101: »det Brev, hvori Christian IV forklarer, hvordan Gesimsen skal bygges« [paa Rundetaarn]. Vi kender ikke dette Brev, der »uomtvistelig« skal bevise noget; vi savner Forklaringen.

Noget lignende gælder flere Steder i de næste udførlige Stykker, hvori V. Thorlacius-Ussing med lærde, kunstspezielle Sammenstillinger og stort Noteapparat behandler *Danske Kunstnere i Rom til c. 1750* og *Malere paa Winckelmanns Tid* samt *Billedhuggere fra [c: indtil] Aarhundredets Slutning*. De stiller store Fordringer og er ret anstrengende at følge for den læge Læser; den forbausende Billed- og Personviden, der udfoldes, siger os ikke rigtig noget, naar vi ikke har alle Billederne præsenteret, og det har vel de færreste af os³. Der er megen Tale om ydre Manérpaa-

¹ Denne Minaret er forøvrigt beslægtet med to andre spiralformede i Sāmarrā i Mesopotamien, ligesom hele denne Taarntype har sit Udspring i babyloniske Taarnbygninger.

² Eller Maderno hedder han vel, snarere end Maderni?

³ Nogen Bod herpaa raader jo Billedstoffet, som Forf. selv har staaet for; men alt kan jo ikke komme med i Billeder (og Illustrationerne kommer ofte langt fra den tilsvarende Text). Det samme mærkes ved Arkitektur-sammenligningerne, hvor man hyppig savner at have begge Led til Confrontation. Billedstoffet præges i det hele af den fine og kunstneriske Smag, man kunde vente, af Lærdom og Sans for det sjældne. Ofte kunde man dog ønske det mere lifligt, som Texten indbyder til, med flere romerske Localiteter, hvor f. Ex. Digternes Færd omtales. De er jo velkendte, kan der svares, — men det gælder jo ogsaa H. C. Andersens, Oehlenschlägers o. s. v. Fysiognomier, som vi faar i gode Portrætter. Man vilde gerne genkende mere. Bogen er jo ej for de Lærde blot; og om selv disse har nogen Glæde af to umotiverede Hauch'ske Titelblade II, 61 tør betvivles. Eller

virkning, liden humanistisk Indtrængen i, hvad Billederne og hvad Rom ogsaa menneskelig betød for disse Kunstnere — fra Melchior Lorck og Franz Cleyn til Anton Müller, Wiedewelt, Trippel, Dajon, Beeken; maaske det ogsaa var meget forlangt, hvor Kilderne er sparsomme; en ikke ringe Rolle spiller muntre Fester med Sergel i Villa Madama i den senere Periode. Af Interesse er i det første Tidsrum Understregningen af, at Kunstnerne skulde søge Uddannelse i alle tre Kunstarter for senere at blive Kongens Raadgivere i Kunstsager; og i andet Afsnit (Akademi-pensionærernes Tid) Oplysninger fra Akademiarkivet om Wiedewelts Medvirken, da Jardins Udkast til Frederikskirken sendtes ned for at underkastes det romerske Akademis (misbilligende) Kritik. — *Danske Malere i Rom fra [16:] i Slutningen af 18. Aarhundrede* har Leo Swane udskilt for sig og fremsætter i elegant Kunstforedrag-Stil, men ikke just klart, sin Opfattelse af Rococoens Overgang i Nyklassicisme. Han forudsætter meget hos sin Læser, han holder af at sige »jo«, som om vi vidste det i Forvejen (S. 198, 204), men det gør vi ikke, naar vi ikke er Kunsthistorikere. Endelig munder Stykket ud i et voldsomt nedmejdende Angreb paa Carstens baade som Kunstner og Theoretiker, som Repræsentant for »den rendyrkede upersonlige Eklekticisme«; maaske med Rette, vi siger ikke nej, det tilkommer os ikke at dømme herom; men vi undres over at træffe et Afsnit, hvori det Vurderende i den Grad tager Magten fra det Meddelende, i et Værk, der i og for sig ikke skal docere Anskuelser for eller imod, endsige polemisere. Havde det mon været nødvendigt, ialtfald i en saa udfordrende stærk Form?

Om *C. F. Hansen*, som man hidtil ikke vidste havde været i Rom, viser en hel lille, meget kunstteknisk Monografi af Jørn Rubow det modsatte og paaviser Pantheons og Sant'Andreas Spor i Domhuset og Slotskirkens Façade. — En anden, større Monografi om *Georg Zoëga og Rom* er man K. Friis Johansen taknemmelig for; ikke mindst dens stærke Betoning af Zoëgas Sans for den hele Overlevering fra Oldtiden, den monumentale ved Siden af den litterære. — Tiltrækkende ved sit Emne og sin sikre Viden om Tingene er ogsaa Øivind Andreasens meget lærde og indgaaende Afhandling om *Kardinal Stefano Borgia* og hans paa een Gang Beskytter- og Udnytterforhold¹ til danske

af de utydelige, vel formindskede Kobberstikgengivelser I, 13, II, 153, 163, der for os ialtfald har liden Tiltrækning. Og en Colleoni-Freske fra Malpaga I, 39 vedkommer jo næppe Rom.

¹ »Copto, copto, Munter mio!« siger han, hvergang Münster vil tale om sine egne Tempelherrestudier og ikke helt hellige sig B.'s koptiske Manuskripter.

tilrejsende Theologer og Orientalister som A. E. Hwiid, Zoëga, Fr. Münter; et ganske ejendommeligt Venneforhold, som den danske Regering smukt gengældte ved Støtte, da han var i Nød som landflygtig i Padova 1798. Dog savnes Helhedsbillede.

Endelig slutter 1ste Bind med Redaktørens *By- og Kulturbillede af Rom i 2. Halvdel af 18. Aarhundrede*, der giver mange spredte Oplysninger og saa at sige i nænsomme Farver holdte smaa Pastelbilleder af Folke- og Kirkeliv, — ofte gribende langt længere frem og tildels rigtignok i det løsest mulige Forhold til Danmark, væsentlig ved Friederike Bruns Skildringer. Af samme Karakter er et Par Essais af samme Forf., der slutter Bd. 2: om *Rom under det franske Herredømme 1798—1814, under Pius VII og i Tidsrummet til 1848* (egl. til Thorvaldsens Bortrejse 1842). De virker lidt flygtige, tvangløse, som en Notatsamling, der af en betydelig Viden omkring Emnet med let Haand er sammenføjet til elskværdige Billeder, uden mere indtrængende Fordybelse; og hvor Dr. Bobés tyske Belæsthed kommer ham til megen Nytte ved ofte at supplere danske Kilder. Tit oprulles nok saa megen tysk Tradition som dansk; Friederike Brun, Thorvaldsen, Niebuhr og Brøndsted bliver Hovedskikkelserne; der gives Oplysninger om Danskes Ægteskaber med Romere, om Begravede paa den protestantiske Kirkegaard, senere om de Danskes Bogsamling 1833, Julefesterne og De danske Romere i København 1830. Thieles Fremstilling af Thorvaldsens og Anna Maria Magnanis Forhold berigtiges, uden at det ses paa hvad Grundlag (II, 183). Det er ogsaa her betænkeligt at forudsætte for meget bekendt og gøre det af med en Hentydning som II, 182 om Thorvaldsens »djærve Spøg« om Fru Brun og Jason, II, 254 om Teneranis »Adfærd« i hans Tvist med Thorvaldsen: man maa altsaa helst have en større Thorvaldsen-Biografi nær ved Haanden at ty til¹. Man kan heller ikke sige, at det lykkes Knud Jeppesen sidst i sin Afhandling om *Rom og den danske Musik* at klargøre for Lægfolk, hvorfor eller i hvad Henseende Situationen efter Laub og Carl Nielsen er den, »at dansk Musik i Øjeblikket maa siges at have inderligere Forbindelse med klassisk italiensk Musik, med Rom, end det har været Tilfældet siden Middelalderen«. Men hvorledes det? maa man nok have Lov at spørge. Ellers omtales som Musikens Romafarere H. Rung og R. Bay; i den egentlige Romantik er kun Weysses Miserere romersk a cappella-paavirket; iøvrigt vrissede Weyse ad Romerbegeistringen (II, 174).

¹ Sproget er til Tider uklart, ulogisk eller sært, II, 201(!), 206, 244, 247, det italienske lidt skodesløst behandlet som Café for Caffè 236, 238; en Trykfejl Guiseppe for Giuseppe 250.

To Trediedele af andet Bind opfyldes af Paul V. Rubows trede Afhandlinger om *Holberg i Rom*, *Danske Guldalderdigtere i Rom* og *Danske Skribenter i Rom 1860—1900*, der for os er Værkets mest humanistisk interessante og menneskeligt værdifulde Afsnit, vel afvejede, modent reflecterede og let humoristiske overfor de store Mænds smaa Skrøbeligheder; uden alt for faglig Indstilling til Forvirring for Udenforstaaende; med ligelig Fordeling af Rejsehistorie og Eftersporing af Virkninger i Forfatternes Værk. Lidt anstrengt forekommer det sidste i Stykket om Holberg, hvis Oplevelse af *commedia dell'arte*, naar alt kommer til alt, er knyttet til Paris og ikke til Rom. Hans Romerliv er morsomt og direkte, omend sparsomt, skildret i første Levnedsbrev; hvad han ellers siger om Italienerne i det tredies Betænkning over nogle europæiske Nationer bærer saalidt som Ep. 48 eller 116 noget Præg af hans egen »Omgængelse« med dem: er ikke Iagttagelser, men Reflexioner. Baggesens »Tilbagegang over Rubicon« uden at besøge Rom paralleliseres aandfuldt med hans Afstandtagen fra Antik saavel som Romantik og Hævdelse af et mere moderne Syn; hans poetiske Smagløsheder undværede man gerne Citering af. For Oehlenschläger kom Rom mest til at betyde en fuldere Fremtræden af hans egen Personlighed — og en ny Kolorit i »Correggio«, en vis Hellenisering af Synet, som alene Samlivet med Thorvaldsen maatte bibringe vore Romantikere. Ingemann frigjorde sig (i »Tassos Befrielse«) paa lignende Maade som Andersen (ved »Improvisatoren«) i Rom for Modgang og Weltschmerz til mere Selvtillid, begge fik Sanserne opladt i det sydlige Klima: Eventyrene viser det, antyder Rubow fint, ligesom »Reiselyren«s ungdommeligt rige, overstrømmende, omend usigtede Poesiskat¹. Ingemann katholiserede i Rom, — det spores utvivlsomt endnu i Romanerne, — trods Grundtvigs alvorlige Advarsler mod det truende Fordærv dernede. Hauch kom sig i Rom og fik ny Virkekraft, »beaandet af en høiere kunstnerisk og historisk Verden«, der indgav ham Dramerne om Tiber og Gregor, ja ligetil det langt senere og uromerske om Julian. Bødtcher er fint behandlet. F. C. Hillerup spiller en vel stor Rolle som Guldalderdigter og Boccacciooversætter, ogsaa Uartighederne i T. C. Bruuns gamle »Fritimer«

¹ Vi kunde ønske at lægge et godt Ord ind for Madame de Staëls »Corinne«, »Fru Staëls tykke Protokol«, som R. betegner den; mange opholder sig over dens Tykkelse, men mon den er tykkere end f. Ex. Goldschmidts »Hjemløs« eller »Fra Piazza del Popolo«, ej at tale om alle de moderne Mangelbindsromaner? Og den har vel for nogle endnu til vore Dage været en Oplevelse og Anskuelse af Italien, inden man selv kom der, (just det »pædagogiske«!) og virket ved sin psykologiske Indtrængen, fængslet ved den altid actuelle Modstilling af Nord og Syd.

dukker her op. I Anledning af Goldschmidt mindes om Museumsbesogene om Natten ved Fakkelskær, med et Citat af Musset. Denne Skik gik langt længere tilbage; det klassiske Sted turde være i Goethes Italienische Reise, Rom 1787, November, Bericht (Jubiläumsausg. Bd. 27 S. 160—63), hvor Spørgsmaalet saa at sige belyses fra alle Sider, med Heinrich Meyers Optegnelser: Fordele — især at ugunstigt opstillede Stykker ogsaa kommer til deres Ret, og at hver Ting ses for sig, — Mangler, Modeoverdrivelse; Skikken havde da allerede været kendt i over hundrede Aar. — Vi ender med Johs. Jørgensen, der kom i Trosærinde, og for hvem Rom blev mere end for de andre: en Livets By, en Aandsvirkelighed. Iøvrigt bliver Fremstillingen henimod Slutningen noget knap og lapidarisk — eller tironisk, med et Rubowsk Udtryk —: til Galschiöts Bog »maa vi nøjes med at henvise«, — man havde dog gerne hørt noget mere; maaske Redaktørens Blyant har været der? — Og man lades i Uvidenhed om, hvor Vedels »Fra Italien« »nylig« er behandlet i en Afhandling af Johs. Jørgensen (1935): det kunde være robet, at det er i Festskriftet til Vald. Vedel¹. Det maa haabes, at Forf. vil nytte det udeladte Stof ved anden Lejlighed.

Endnu kunde vi ønske at modsige en Passage S. 132, hvori der gives Goldschmidt delvis Medhold i, at de danske Kunstnere egentlig ligesaa godt kunde blive hjemme, naar de ikke (som han) deltog i det mere kosmopolitiske (Selskabs-)Liv i Rom, men levede sluttet indbyrdes om gemytlige hjemlige Interesser. Men alle kan ikke være Selskabsfugle, og man kan svare: de fik dog nye Indtryk af Stil og Folkeliv, de saa noget andet end paa Kongens Nytorv. Og det gælder andre end dem, naar der et andet Sted (II, 62) tales ligesom lidt haanligt om »anakreontiske Skildringer af Værtshus- og Folkeliv«, som indtager stor Plads i Danskes Rejseerindringer fra Rom. Tilvisse, vi befinder os med Prof. Rubow i Aandernes ypperste Samkvem, ligesom med Dr. Bobé i et udsøgt Selskab af Fyrster, Grever, Kammerherrer og

¹ Medens vi S. 76 omhyggelig faar forklaret, hvem Bravo var, forudsættes S. 17 uden videre Nazarenerne bekendt (oplyses dog S. 63) ligesom S. 67 Rinna Hauch («naturligvis R. H.»). Ofte overrasker R.'s Stilforing og Sprogbrug, naar han siger de bevidste eller betræffende Partier, hans afsagte Modstander, omsonst, sprogfærdig, Sprikvorter, — men Stedsfarve; court d'amour 128; under Kabrioletten 32; Genova kaldes den levantinske By 55; Caffè Greco forekommer med 3 forskellige Stavemaader, f. Ex. 46, 47, 63. Man undres over, at R. fastholder de gamle flove, farvelose, (for os) journalistagtige Omskrivninger for Shakespeare og Ibsen: den store Brite, den store Normand. Et Par Trykfejl: Moto 131; Rumænske Mosaiker 121, men Nyrops Bog hedder »Romanske Mosaiker«, da den omfatter baade rumænske og provençalske.

Geheimraadinder, — men der var jo ogsaa andre Romafarere. Der kunde i et saadant Værk ønskes et Kapitel, — ikke mindre vanskeligt — om, hvad man kunde kalde de private Rejsendes Liv og Leven i Rom, som ikke er bogfort. Bobé har noget af det, bl. a. i sin Omtale af Personer, som Friederike Brun og Schubart tog sig af; lidt Stof findes hos Abrahams, Dietrichson og især Galschiöt; ellers er det i utrykte Memoirer, i Breve, maaske i Skandinavisk Forenings Arkiv, i Menneskers Hukommelse, der nu er ved at svinde bort: thi det gælder mest den Tid, da man blev længe, før Automobilfartens Dage. Vi har hørt vore Forældre og deres Samtidige fortælle derom; det var Familiers Samliv en eller flere Vintre i Rom, hvorfra Minder bevarede for Livet, en vis Dannelse hjemførtes ogsaa, et Kulturpræg, som ikke kunde være erhvervet andre Steder; ogsaa Forbindelser kom der i Stand for Livet, i Hjemmet stod et Alter for Roma og Amor, som man sagde, naar man var lidt højtidelig, en Stemning var lagt ind over Livet, der aldrig helt fortog sig i Nordens og Hjemmets Hverdag, — og den yngre Generation kom da til Rom — selv paa korte Ferie- og Turistbesøg — og saa Stederne som noget paa Forhaand velkendt, hvor man strax følte sig hjemme.

Hans Aage Paludan.

Danske Vider og Vedtægter. I—III. Udgivne af Poul Bjerger og Thyge J. Søegaard (1904—06, 1908—10, 1913—20); IV. Udgivet af Poul Bjerger og August F. Schmidt (1932) og V. Udgivet af August F. Schmidt (1938).

Med det i Efteraaret 1938 udkomne Bind af Danske Vider og Vedtægter foreligger nu 5 Bind af disse betydningsfulde Aktstykker trykt. 1. Bind og 2. Binds 1. Hæfte blev ved deres Fremkomst anmeldt her i Tidsskriftet (8. Rk. II, 194 ff.); nu da der foreligger 5 Bind af Værket, er der Grund til paany at tage hele Arbejdet op til Omtale og Vurdering.

Oprindelig var det Poul Bjerges store Sorg, at der ikke skulde findes saa mange Vider, at hans Udgave kunde faa en ordentlig »Ryg«; efterhaanden svandt hans Bekymring, og ved Bjerges Død forelaa 3 Bind udgivet i Samarbejde med Thyge J. Søegaard, og en Del Materiale var indsamlet til et 4. Fortsætteren af Arbejdet, August F. Schmidt, har senere udgivet dette Bind samt et femte, og et sjette vil muligvis komme med Tiden. Desuden forberedes en Udgave af slesvigske, paa Tysk affattede Vider. Oprindelig var det ikke Meningen, at slesvigske